

משכב ומושב פ"י ה"א וה"ב), שקבלה לכנפים היא קבלה לנטילת ידיים. אלא שלא נתבאר על שום מזה זו קרויה 'כנפים'. נראה לנו שאין זה רחוק לומר כך: כל עלייה לרום מעלת הטהרות תלויה בהרגל של נטילת ידיים. נטילת ידיים מעלה כנפים לכל הבא להיכנס לטהרות; היא שתעלה אותו לרום מעלת מעשי הטהרות. אף שם נטילת ידיים מורה על העלאה. 'נטל' היא לשון ארמית של 'נשא'; ופירושה המילולי של 'נטילת ידיים' היא העלאת ידיים. ואף הכלי המיוחד לנטילת ידיים קרוי 'נטלא', ופירושו המילולי של 'נטלא' – הרמה. אכן זו משמעות נטילת ידיים לסעודה: עלינו להעלות את סעודתנו מתחום ההנאה הגופנית-החושנית ולשוות לה אופי של מעשה אנושי קדוש. אכן הקידוש המוסרי של כל מעשה גופני – הוא תנאי ראשון לקידוש החיים בישראל.

דף יז

'מידי הוא טעמא אלא לרב, רב משקי בית מטבחיא תני אבל משקי בי מדבחיא מטמא'. הטעם לחלק ביניהם, משום שהדם והמים מצויים הרבה בבית המטבחים ועלולים לטומאה יותר מהיין והשמן, לכך לא גזרו עליהם טומאה, משום הפסד הקדשים (עפ"י מהר"ם חלאה).

ועוד יש לומר שפגם הוא בדבר העולה לגבי מזבח שיהא עליו שם טומאה. ושם לפי המסקנא אף דם בכלל 'משקי בי מדבחיא' הוא וטמא, ומיזשבות הקושיות דלעיל (רע"ב).

ובצל"ח (אות צג) כתב שדוקא דם ומים שבעזרה שנתקבלה הלכה למשה מסיני שאינם חשובים משקה להכשיר, לכך אמרו חכמים שהם טהורים, משא"כ יין ושמן שהם משקה להכשיר.

ובספר פני יהושע כתב שמשקי המזבח מיטמאים מדאורייתא משום 'חיבת הקודש'. ותמהו על כך הלא לפי"ז גם דם ייטמא שהרי נזרק על המזבח, ובסוגיא מבואר שהניחו כדבר פשוט שדם בכלל משקין בית מטבחיא, מכך שהקשו על רב מדם שנטמא – אלא צ"ל כדברי התוס' (בזבחים לד. חולין לו:): שאין אומרים 'חיבת הקודש' אלא בדבר גוש, דומיא דבשר (ע' תוס' הרי"ד; דבר שמואל; ברכת אברהם – אם לא שנאמר כדלעיל שלמסקנא אף דם טמא מפני שעולה על המזבח).

ויש מי שכתב טעם אחר שיין ושמן מטמאים מדאורייתא, שהרי דין היוצא מן הזיתים והענבים בכל התורה כדין הפרי, וכמו כן לענין טומאה בכלל מכל האכל אשר יאכל הם, שהרי באים מן האוכל (עפ"י עמודי אור קיט).

'מי כתיב ונגע כנפו, ונגע בכנפו כתיב – במה שנגע בכנפו'. מפרש"י משמע שהכנף נגע בדבר נוסף. והוא נראה דוחק להכניס כאן גורם נוסף שאינו מוזכר.

ולכאורה יש לומר לפירושו ש'כנפו' היינו השרץ [ומשום שנגרר הכנף על גבי הקרקע ופעמים שגורר עמו ממשות בשר שרץ], י"ל קרוב לפשט שנגע הוא עצמו אל הלחם לאחר שנגע בכנפו, והוא 'במה שנגע בכנפו' – מתוך ומאחר שנגע האיש בכנפו. ועוד יש לפרש קרוב לפשט 'מי כתיב ונגע כנפו' שאז מוסב על אותה כנף שבה השרץ ורצה לומר שממשות השרץ נגעה, 'כנפו כתיב, במה שנגע בכנפו' – היינו בכנף אחרת שאין השרץ שם, שאינה טמאה אלא מחמת שהשרץ נגע בבגד, אבל אין בה עצמה ממשות השרץ (מרע"ב).

'רבינא אמר התם רביעי הכא שלישי'. לפירוש רש"י מבואר שהמת שנגע בלחם עשהו אב הטומאה. ואף על פי שהאוכלים אינם מטמאים אדם וכלים, וגם אמרו (בעירובין קד) שכל דבר שאין לו טהרה במקוה

אינו נעשה אב הטומאה, מכל מקום נחשבים 'אב' לענין מנין מדרגות הטומאה, שאם נוגעים באכלים ומשקים עשאו 'ראשון'. כן כתבו התוס' לפרש בדעת רש"י. וכן כתב מהר"ם חלאווה. [ויש מי שכתב שבשאלה זו עצמה נחלקו רב נחמן ורבינא, וסוגיין דעלמא כרב נחמן שהאוכל אינו נעשה אב הטומאה כלל. חדושי הגצ"ב].

א. יש שחדשו כעין זה גם בכלי חרס שאינו נעשה אב הטומאה – לענין מנין ראשון ושני נעשה 'אב'. ע' מהר"ם חלאווה יד: רש"ש; טו"א חגיגה כג. מי נפתחו קמור.

ב. יש מפרשים דברי רש"י בענין אחר; שאם באותה שעה שהאוכל נוגע בטמא מת, נגע באוכל אחר (טומאה בחיבורין) – נעשה האוכל האחר ראשון לטומאה כנוגע במת עצמו (עפ"י מהר"ם מרוטנברג אהלות סופ"ט; רש"ש ועוד). וע"ע מו"מ נוסף בשיטת רש"י (וכ"ה בר"ג כריתות יד; תורי"ד כאן בשם ר"ש בן היתום) – ע' טורי אבן חגיגה כג: מקדש דוד מב,ח; תורת האהל (למהרי"ל דסקין) דף ט.

ג. נראה שגם אם ננקוט שהאוכל שנגע במת הוא אב הטומאה מדאורייתא, אינו מטמא אוכל אחר מדאורייתא, שגורת הכתוב היא שאין אוכל עושה כיוצא בו, ואינו דומה לכלי שהוא אב הטומאה שעושה כלי אחר. וכן יש ללמוד מתוך דברי התוס' להלן יח. (ד"ה ומח). אך כל זה בטומאת מגע שבה מדבר הכתוב, אבל כשהאוכל הוא מקור הטומאה כגון נבלה ושרץ – מטמא אוכל כיוצא בו, שבו לא נתחדש הדין שאין עושה כיוצא בו, וגם אין טומאתו בתורת 'אכל' אלא משום היותו נבלה, וכמו"ש מהר"ם חלאווה להלן כג. ודומה לזה מבואר ברש"י להלן שמי חטאת מקבלים טומאת משקים מהמגע בעצמם – הרי שמשקה עושה משקה כבי האי גוונא.

ואילו לפירוש רבנו תם בתוס' אין כל הוכחה לסברה זו, שפירש שהמת נגע בכנף הבגד ועשאו 'אב הטומאה', והכנף נגע בלחם או בנזיד (ועשאו 'ראשון') ואלו נגעו ביין או בשמן ('שני') ואלו נגעו במאכל אחר ('שלישי'). ומשמע לדבריהם שהאכלים לעולם אינם נחשבים 'אב', אף לא לענין מגעם באכלים אחרים. וכן נקט בתוס' רי"ד.

והרמב"ם (בסוף הקדמתו לסדר טהרות) מפרש שרבינא בא לומר שטעו הכהנים בשתי השאלות; בשאלה הראשונה – כדברי רב, שאמרו על רביעי בקודש טהור, ובשניה טעו בכך כסברו שהוא רביעי לקודש וטמא הוא בטומאת מת לטמא אחרים [ויתכן שזה פשר שינוי לשון השאלות, שבראשונה אמר 'היקדש' שיעשהו פסול. ובשניה בטומאת מת אמר 'היטמא' – האם הוא טמא לטמא אחרים], ואינו כן אלא באמת שלישי הוא [אבל רביעי פסול ואינו מטמא, בין בטומאת שרץ בין בטומאת מת], ופירש שהאדם שהוא טמא מת נגע בבגד ועשאו אב הטומאה [ש'חרב הרי הוא כחלל' לשיטתו אינו רק בכלי מתכות אלא בכל הכלים מלבד כלי חרס] והבגד עשה את הלחם 'ראשון' והלחם את הנזיד 'שני' והנזיד עשה את השמן או היין או דבר מאכל אחר (כך מפרש הרמב"ם את המקרא 'ואל היין ואל שמן ואל כל מאכל' – או או) 'שלישי'.

[ולשון הגמרא לעיל 'היינו דכתיב ארבעה לחם ונזיד ויין ושמן' מורה להדיא כפרש"י, דלא כר"ת ורמב"ם. אך כנראה שתוספת מעתיקים היא, והגירסא המקורית 'היינו דכתיב ארבעה' ותו לא (רע"כ). ואכן בכמה כתבי יד ובגרסאות הראשונים אין מופיעות מלים אלו. ע' דק"ס].

ז'הא וכן כל מעשה ידיהם כתיב? אמר מר זוטרא... – כמו 'אלא אמר מר זוטרא...', שחזור בו מהתירוקן הקודם. ולפי שלא הוזכר שם אמורא בתירוקן הקודם, לא חש לומר 'אלא', כדרך שמצינו בהרבה מקומות. ע' במצוין בעירובין צח.

'ללוי, הניחא... משכחת לה דנגעי כולהו בראשון'. רש"י מפרש ששאלם תחילה על מגע טומאה כסדר הנ"ל, כנף בלחם ולחם בנזיד ונזיד ביין ויין בשמן, וענוהו כדין שהשמן טהור, שהרי אין משקה שבעזרה

מטמא אחרים. ושוב שאלם על טמא מת הנוגע בכל אחד מהמאכלים או המשקים הללו, וענוהו טמא כדין, שהרי טומאת עצמים יש להם. והקשה המהרש"א על פירוש זה כמה קושיות:
א. מסתימת הלשון בגמרא 'דנגעי כולהו בראשון' משמע שעל שתי השאלות מדובר. וגם משמע שנגעו בראשון ולא בטמא עצמו.

ב. מדוע שאלם בשרץ על הסדר האמור, ובמת שאלם על מגע באחד מהם?
ג. מדוע הקשה להם בתחילה על משקה שלישי אם מטמא אחרים ולא הקשה על משקה ראשון ושני האם מטמא אחרים, והלא זו היא עיקר השאלה, האם משקים שבעזרה מטמאים אחרים?
לפיכך כתב המהרש"א שהיה נראה לפרש שבשתי השאלות שאלם על ראשון שנגע בשני (ונגע בכנפו אל הלחם – במה שנגע בכנפו) אבל על ראשון עצמו לא שאלם שהרי מפורש בתורה שהשרץ מטמא אוכלין ומשקים. ובטומאת שרץ לא היו בקיאים ואמרו טהור, ואילו במת ידעו שהראשון עושה שני (וע"ע בחדושי הנצי"ב דרך נוספת).

ויש פירושים נוספים בסוגיא, [ש'בשר קדש' כמשמעו, בשר קדשים שנטמא מכנף הבגד] – ע' בפירוש רבנו חננאל, תוס' רבנו פרץ, חכמת שלמה – בשם רד"ק.

(ע"ב) 'קשיא'. מרש"י כאן משמע שדברי רב פפא נדחו. ואף על פי שכבר כתבו הגאונים והראשונים (וגם רש"י ז"ל עצמו) בהרבה מקומות ש'קשיא' איננה דחיה כמו 'תויבתא', כנראה אין זה ביטוי חד משמעי, פעמים שהיא דחיה ופעמים קושיא בעלמא. וכן יש לדייק מלשון הרא"ה בברכות כט. (עפ"י הערת הגר"מ מאזוז שליט"א). ע' ציוני המקומות במובא בברכות כו.
וקצת נראה שמה שכתוב בפרש"י 'הא דרב פפא לאו מילתא היא וכי אמרה לאו אדעתיה ולא היה זכור למשניות הללו' – אין אלו מדברי רש"י אלא תוספת מאוחרת, שכן נראה מסגנון הדברים וגם לשון 'משניות' אינו בדקדוק שהרי מברייתות הקשו. יש לציין שרבנו חננאל כתב כאן שרב פפא לא נדחה, שהרי לא אמרו 'תויבתא'. וכן הרמב"ם (טומאת אוכלין י, טז). וע"ע פסוה"מ א, לו) פסק כדברי רב פפא שאף על פי שטומאת משקים עצמם מדאורייתא (אבות הטומאה יד, 1), משקי בי מטבחיא טהורים לגמרי, 'ודבר זה הלכה מפי הקבלה'.

'כל הכלים שיש להן אחורים ותוך...'. פרטי דיני אחוריים ותוך בטומאת כלים – ע' במובא בבכורות לח.

'פרה ששתתה מי חטאת – בשרה טמא'. אין שייך כאן דין 'טומאה בלועה' שאינה מטמאה (ע' חולין עג) – שאין 'טומאה בלועה' אלא בתוך גוף חי (ע' חולין עד; מנחת חינוך רסג, ג).

דף יח

'מאי בטלו במעיה נמי בטלו מטומאה חמורה... כולה רבי יהודה היא וחסורי מיחסרא והכי קתני...'
הנה שאלה ששאלתי לכבוד הגר"ח קניבסקי שליט"א:
לא הבנתי דברי הגמרא בפסחים יח שרוצה לפשוט הספק אם רבי יהודה סובר שמשקים מטמאים אוכלין מדאורייתא, מפרה ששתתה מי חטאת. ודוחה 'מאי בטלו במעיה נמי בטלו מטומאה חמורה... וחסורי מיחסרא והכי קתני...'. – מדוע יש לנו להגיה הברייתא ולומר 'חסורי מיחסרא' ולא נפרשה כמות שהיא